

אליהוא קידר בחוף ים ארצי

לְדִיתֶם בְּחֹלוֹת זְהָבִים
שְׂזוּפֵי־שֶׁמֶשׁ וּבִלְבָם אֹרֶן
שׁוֹלְחִים לְשׁוֹן אֶל הַיָּם הַזֹּעֵף
וְצִחֻק צָלוּל לְגַלְוֵי הַהוֹמִים.

הוּי מִדּוֹעַ רְגְלֵי אֲרָכּוֹת
עוֹרֵי לָבָן וְסִירוֹת־דָּאָהָה
שְׁטוֹת לְקָרְאֵתִי בְּגַלְיֵי הַיָּם?
הַחֶמֶה הַקּוֹמֵלֶת בְּפָרַח אָדָם
וְטוֹבַעַת בְּאַרְגָּמֹן הָעֵרֶב
קְרוֹן־מִשָּׂא לְאַנְחוֹת הַיָּא
וּבְקֶרֶב־קֶדֶר מִבִּיָּאָה טַעַן
זְעָקוֹת שֶׁל אַחִים מַעֲנִים
וּבְכֹהֵן חֲרִישִׁית שֶׁל אִם גְּלֻמוֹדָה.

בְּחוֹף יָם אֲרָצִי שׁוֹכֵן אָנִי
וְצָלִי פְרוֹשׁ עַל שֶׁבְעָה יָמִים,
צִפְרָנָיו תִּקְעַע בִּי סִמָּאֵל
בְּמַחִי מְרַקְדִים שְׁעִירֵי הַשֶּׁטָן
וְכִסְפוֹיֶיָהּ בְּגַהֲלִים לֹחֶשֶׁת
טְמוּנִים בְּרַמְץֵי טְמָאָתִי.

לְדִיתֶם בֵּינֵיכֶם אֲשֶׁב,
אֶקְטַע רְגְלֵי, אֶתְכַוֵּן בְּקַפּוֹד,
צִיל־צָלִיל, אֶפְהַ בְּתֵן וְאָרִיעַ
תְּרוּעַת עֲלוֹמִים בְּחֻצוֹצְרוֹת־פֶּחַח,
אֲרַמְנוֹת אֶקִים, הִיכְלוֹת־פִּז
מִגְרַעֲנֵי חוֹלוֹת תִּלְ-אֲבִיב.

הַלּוֹם חֲלַמְתִּי: הַגְּלִים פְּלִטוּ אוֹתִי
וְלֹא אִם חֲבַלְתִּנִּי בְּכַפֵּר נֶדַח
בְּגוֹלְת־הוֹנְגְרִיָה הַרְחוֹקָה,
מִמְרוֹמִים יְרֻדְתִּי בְּפִנְיֵי טַל
אוּ בְּמִדְבָּר הַשּׁוֹמֵם וּבְטָתִי
בְּעִיר הוֹמְיָה זֹו מִשְׁבִּיב.

לְיַד־הַחוֹלוֹת אָנִי בְּאֲחִי הַקְּטָנִים
וְאֲחִיוֹתִי הַגְּדוֹלוֹת הַיּוֹצְאוֹת לְעַת עֶרֶב
לְשֵׂאֵף אֲוִיר צֶחַח וְרוּחַ קְרִירָה
קְחוּנִי בְּחִיקְכֶן וְיִשְׁנוּ אֶת הַתִּינוּק
הַפּוֹעֵה בְּעִרְסֵת מוֹלְדָתוֹ.

ח' באייר תרצ"ג

עדנה אפק

על הקשר בין תוכן ולשון: עיונים בלשון "עם כניסת היום" לש"י עגנון

רוח בעִנְיָה ופוגעת בכתונת בתו שעומדת ומתחממת בעולם העבר בחומו של נר נשמה - נר לתרבות שהיתה. האש אוחת בכתונת; האב קורע את כתונת בתו באקט הסמלי של האבל והילדה נותרת עירומה. האב יוצא לחפש בעולם העבר כסות או בגד לבתו. בחיפושיו הוא פונה ראשית אל פינת הגניזה "שפעם שהיו ספרים נקראים היו ספרים נקרעים" ומן הקרעים ניתן היה לעשות בגד לנפש העירומה. אך עתה ש'אין ספרים נקראים אין ספרים נקרעים' (קע"ג). מאחר שאין הוא מוצא בפינת הגניזה קרע להתכסות בו (ולא בכדי דיבר קורצווייל בעניין זה על דור ללא ספרים וללא מלבוסים.)¹ הוא מחפש בית אוהב שהכיר. בחיפושיו הוא מגיע לביתו של ר' אלטר שיש אומרים שכבר מת ויש אומרים שעלה לארץ ישראל. בבית ר' אלטר הוא מוצא סיעה של זקנים שפניהם מצומקים כאגס² והם קוראים באיגרת מגד חברו, משכיל שפרש. מספרים על ג' שני לילות קודם שנתעלם ראתה אותו מיניקתו בחלום כשנוצת עוף משונה מבצבצת מראשו וצווחת אה כה צה זה" (קע"ד). גם בבית זה, ביתו של ר' אלטר אין המספר מוצא בגד כי כפי שאומר לו אחד הזקנים: דיים לזקנים שכמותנו שנשתייר לנו עורנו על בשרנו" (קע"ד). בפחי נפש ובידיים ריקות חוזר המספר אל בתו.

בינתיים דוחק הזמן. כבר מתקדש היום הגורא, יום הדין, והמתפללים יורדים לבית הכנסת. בתחילת הסיפור הבטיח האב לפתו שהנה יבואו אנשים טובים ויתנו להם... יפצו אותם על הפגיעה הגוראה ש"החריבו האויבים את ביתו, ...שמנוסת בהלה נסגו מנוסת חרב..." והינה, עתה, עם התקדש היום נתקל המספר באנשים "טובים" ומתגלה שגם מאן לא תצמח הישועה. הראשון באנשים הוא "אדם ארוך ובעל זקן אדום, ...מחטט בין שיניו את שירי הסעודה המפסקת ומוציא את כריסו הרחבה ומרחיב לו את תחומו כמי שידוע שאלקים לא יברח ואין צורך למהר... אחר כך אומר דבר שמשמעם לשתי פנים". (קע"ו).

זעמו של המספר עולה, הוא מכה ומתלש בזקנו של

במאמר זה נראה כיצד המסר והשדר של טקסט ספרותי מסויים, "עם כניסת היום" של ש"י עגנון, כרוכים זה בזה בצורה אמיצה ביותר, עד כדי כך שהאופק הסמלי של האבל והילדה נותרת עירומה. אבסס לא על דיון במכע זה או אחר, אלא על שתי מערכות לשוניות המצוייות בתשתית הסיפור והמעגלי קות לו את משמעותו.

א. הסיפור

הסיפור עוסק בבדיחת אב ובתו (בת נפשו) מעולם שחרב אל עולם העבר בו גדל האב - העיירה היהודית על מוסדותיה הדתיים. הסיפור נחלק לשני חלקים עיקריים: הציפיות מעולם העבר והפגישה עם המציאות שבה שרוי אותו עולם. האב המגיע ובתו על זרועותיו 'לאחר מנוסת בהלה לילה ויום' אל עולם העבר, ערב יום כיפור, מספר לבתו שכאן, בעולם העבר, יבואו אנשים טובים ויתנו... לו יתנו טלית "כאותה שקראוה האויבים ומחזור, גדול מלא תפ" לוח", "ילה, לבתו בת נפשו, יביאו סידור קטן מלא אותיות, שכל מעשה אלף בית ונקודותיו כתובים בו". המספר הבא ללמד את בתו על מהות האל, עושה זאת בדרך פדגוגית כשהוא יוצא מן המוחשי ומגיע אל המופשט. בהתייחסו אל הסידור מלא האותיות הוא פונה אל הבת ושואל אותה:

ועתה בתי בת נפשי אמרי לי, אלף ובית שבאים כאחד ויש שם קמץ תחת האלף כיצד הם נקראים? השיבה בתי ואמרה אב... ועתה בתי אמרי לי איזה אב גדול מכל אב? זה אבינו שבשמים... רואה את בתי, עומדות להן שתי אותיות קטנות בסידור, כאילו לעצמן עומדות, באות הן ומתחברות זו אל זו והרי הן אב, שמא אותיות אלו בלבד, אלא כל האותיות כולן כשהן מתחברות עושות תיבות, והתיבות עושות תפילות והתפילות עולות לפני אבינו שבשמים. (קע"ב)

זעמו של המספר בגבורתן של האותיות, נושבת

אדם זה. אין הוא מספיק להתאוושש מן העלבון הצורב, (שכנראה העיר האדם הערה לא נעימה על הגבר המבוגר העומד עם ילדה עירומה) וכבר מגיע "איש טוב" נוסף, שהיה משתבח שהוא מאוהבי". אדם זה שומע את סיפור ענותם של המספר ושל בתו ובמקום לעזור, הוא חוזר על סיפורם כאילו ממנו ובו הוא, כדרכו של המחקה הנוטל מן האומן האמיתי ומכאבו, והופך את רטט הכאב האמיתי כאילו היה סיפורו הוא. ובכן, אין כיסוי לנפש העירומה. והנה נשמע קול תפילה מבית המדרש החדש. "הנותן עינים לראות ואזנים לשמוע הטה את עיני ואת אזני לבית המדרש הישן. בית המדרש הישן היה מלא יהודים ושערי ההיכל פתוחים היו, וההיכל היה מלא ספרי תורה ישנים, ומתוך ספרי התורה הבהיק ספר חדש עוטה מעיל אדום עם נקודות כסף. זה הספר שכתבתי אני לעילוי נשמת ימים שעברו, וציץ כסף תלוי היה עליו ועל הציץ אותיות חקוקות והאותיות האירו מתוכן... וחבל עבה היה מתוח לפני הספר שלא יחליל ולא יפול". (קע"ו). והנפש העירומה מתעטפת מעצמה ונרגעת.

הסיפור 'עם כניסת היום' מציג את השבר של עם ישראל על רקע יום הדין. הוא גם מציג מספר פתרונות נפל לשבר. בית אלטר: העבר המצומק והבכי על החורבן; הפתרון של גד: נטישת היהדות; הפתרון המוצג בדמות האיש המרחיב כרסו: 'האכול והשתה'; ופתרון חיובי אחד זהו פתרונו של האני המספר: כתיבת העולם הישן בלשון חדשה; בניית העולם החדש דרך העולם הישן.

ב. מערכת לשונית א': החורבן והחיבור מחדש.

בעפרך יתפלש ארון מאין תורה, גיילים בלים וירקים ירקבו בחבית... ואבלה כל פינה ובכתה כל זוית כתלי בית המדרש, קירות הקדשים מחאב רוח איתן, מקלט עם עולמים!

ושניית בית מירשי כפוף ראש כעני על ספק אעמודה; האבך לחורבנך, אם אבך לחורבני ואם לשניהם יחדו אבך ואספדה".

ת.נ. ביאליק, "על סף בית המדרש"

ביאליק, עגנון ואחרים תיארו ביצירותיהם את השבר הנורא של העם היהודי. חורבן שלדעת ביאליק, אין לו תקנה. בסיפור 'עם כניסת היום' מתאר עגנון את החורבן הכפול, ההרס המובא על היהודי מידי אחרים "אחרי שהחריבו האיובים את ביתי", "ביתנו חרב

ואיבנים מכסים את הדרכים" וזה המובא עליו מבפנים: פרישת המשכילים והצטמקות עולם העבר. אך יחד עם הצגת החורבן וההרס מציג עגנון גם פיתרון "ספר חדש עוטה מעיל אדום עם נקודות כסף. זה הספר שכתבתי אני לעילוי נשמת ימים שעברו"... (קע"ו). אותו קיטוב של חורבן מצד אחד ושל בנייה מחדש מצד שני בא לידי ביטוי בסיפור בשורש הצלילי המקוטב, המנחה-מתהפך 'חורבן-חבר' על תהפוכותיו 'ברח, רכב, ברח' שורש זה חותך את הסיפור לאורכו ועוסק בחורבן ובבריחה מחד גיסא, ובחיבור האותיות לשם תפילה ונתינת חיים, ובחיבור הספר החדש מאידך גיסא.

להלן נעייץ בציר מנחה מתהפך זה כפי שהוא בא לידי ביטוי בסיפור:

1. אחרי שהחריבו האיובים את ביתי לקחתי את בתי הקטנה על זרועותי וברחתי עמה לעיר (קע"א).
2. ועכשיו שהחריבו האיובים את ביתי נמלטתי אני ובתי הקטנה למקומות אלו... (קע"א).
3. הלא זוכרת את את טליתי הנאה שהייתי פורס על ראשך כשהיו הכהנים עולים לברך את ישראל... (קע"ב).
4. רואה את בתי, עומדות להן שתי אותיות קטנות בסידור, כאילו לעצמן עומדות, באות הן ומתחברות זו אל זו והרי הן אב... אלא כל האותיות כולן כשהן מתחברות עושות תי"בות... (קע"ב).
5. ...שמונות בהלה נסנו מנוסת חרב ולא לקחנו עמנו כלום. (קע"ב).
6. פעמים הרבה כשהייתי בחור מפשפש הייתי שם ומצאתי דברים הרבה (קע"ג).
7. על איצטבא זו רגיל היה ר' אלטר עליו השלום לישב כשמקטרתו הארוכה נתונה בפיו וגלגלי עשנה עולים ורוכבים בחללו של עולם. (קע"ד).
8. או אפשר של נכדו היא של גד חברי, שאפשר שבאה בשורה מנכדו של ר' אלטר, גד חברי, שהיה משכים ומעריב בבית המדרש (קע"ד).
9. ושוב נסתכלתי בבנייה שהיו גונונים שם קרעי ספרים שבבחרתי מעלה הייתי מתוך הקרעים דברים נוראים ונפלאים (קע"ה).
10. בא לו אדם ארוך ובעל זקן אדום, כשהוא מחטט בין שיניו את שירי הסעודה המפסקת ומוציא את כריסו הרחבה ומרחיב לו את תחומו ועמד כמי שיודע שאלקים לא ירחק ואין צורך למהר (קע"ו).
11. התחילה בתי בוכה ואמרה, נברח מכאן (קע"ו).

12. ואם לברוח, ואי מקום שנסתר בו (קע"ו).
13. ביתנו חרב ואיבנים מכסים את הדרכים (קע"ו). עיני בציר ח.ב.ר. על גלגוליו מעלה שמערכת זו של השורש ח.ב.ר. - ח.ר.ב. על תהפוכותיו השונות בסיפור 'עם כניסת היום' מהווה צימת שבו נפגשים היסודות העלילתיים, רעיוניים עם היסודות הלשוניים. מה שמאפיין את הצימת הוא זה מצד אחד פשטותה, כלומר, חסכוניות החומרים המרכיבים אותה, ומצד שני דחיסותה: מספר מלים (בחר, ברח, ברך, רכב, רחב, חבר) הקשורות זו בזו עד כדי יצירת מערכת הדוקה, מכילות בתוכן את עיקרו של הסיפור. לשון אחר, ניתן לתאר את הצימת, כגרעין הסיפור. גרעין המקפל בתוכו את תכני הסיפור בדחיסות גדולה יותר מזו של המרקם הלשוני כולו. (אפק 1979: III) מכאן שקיטובו של הסיפור הפותח בחורבן ובברי"ת זה ומסתיים בחיבור אותיות השפה העברית מחדש "ספר חדש עוטה מעיל אדום", קיים במסר שלו, בתוכנו, ובדרך שבה הוא מועבר, קרי, הלשוני. מסר זה, שהחורבן והחיבור תלויים באותו גורם, בא לידי ביטוי גם במערכת הלשונית הנוספת בסיפור, מערכת האבגד.

ג. מערכת לשונית ב': שכיבת הרצף: אבגד
ומה בעצם בא עגנון לחפש בעולם העברי? למה הוא מצפה שם?
בזכרון בספר מספר לנו עגנון את שלמות העבר שאחריה הוא מחפש בבגרותו, וכך הוא כותב:

השמים היו טהורים והארץ היתה שקטה וכל הרחובות היו נקיים, ורוח חדשה היתה מרחפת בחללו של עולם. ואני תינוק כבן ארבע הייתי ומלובש בגדי מועד, ואיש אחד מקרובי הולכיני אצל אבי ואצל זקני לבית התפילה. ובית התפילה היה מלא עטופי טליתות ועט"רות כסף בראשיהם. ובגדיהם בגדי לבן ובידיהם ספרים, ונרות הרבה תקועים בתיבת ארוכות של חול, ואור מופלא עם ריח טוב יוצא מן הנרות. ואיש זקן עומד מוטה לפני התיבה וטליתו יורדת עד למטה מלבו וקולות עריבים ומתוקים יוצאים מטליתו. ואני עומד בחלון בית התפילה מרעיד ומשתור"מם על הקולות הערבים ועל עטרות הכסף ועל האור המופלא ועל ריח הדבש היוצא מן הנרות נרות השעוה. ודומה היה עלי שהארץ שהלכתי עליה והרחובות שעברתי בהם וכל העולם כולו אינם אלא פרוזודור לבית זה. עדיין לא הייתי יודע להגות במושגים עיוניים ואת המשג הדת קודש לא הכרתי, אבל אין

ספק בלבי שבאותה שעה הרגשתי בקדושת המקום ובקדושת היום ובקדושת האנשים העומדים בבית ה' בתפילה ובניגונים. ואף על פי שעד לאותה השעה לא ראיתי דבר כזה לא עלה על דעתי שיש הפסק לדבר. וכך הייתי עומד ומביט על הבית ועל האנשים שעמדו בבית, ולא הבחנתי בין אדם לאדם, שכולם כאחד עם כל הבית כולו דומים היו עלי כחטיבה אחת. ושמתה גדולה היתה בלבי ולבי נדבק באהבה לבית זה ולאנשים אלו ולניגונים אלה.

ימים נוראים

בחיפשו אחר אותה שלמות של "קדושת המקום", "קדושת היום" ו"קדושת האנשים", אחר אותה "חטיבה אחת", נתקל המספר ב'עם כניסת היום' במציאות שונה. עולם העבר לא רק שאינו מציג שלמות, אלא שהוא שבור כולו וענוד סימני מוות וחורבן ללא כל אפשרות של תחייה וזאת משום שדור הממשיכים פרש והחל צורח "אה בה זה דה", הווי אומר: משתמש בלעז וחדל ממלאכת הקריאה בקודש. אל עולם זה שבו מלאכת הקריאה בקודש חדלה נקלעים האני המספר ובתו. את השבר הנורא שחל בעולם העבר מצייר המספר באמצעות השימוש בארבע אותיות האלף בית הראשונות א.ב.ג.ד. אבגד על פי אבן שושן (1965) פירושו: לאיית, לפרק את המלה לאותיותיה, ולפי אלקלעי (1965) "לסדר בסדר אלפבתי".

בראשית הסיפור אנו למדים מפי האב על חשיבותן של אותיות השפה העברית, צירופן בסדר קבוע לשם חיבורן של תפילות, ויצירת הקשר עם אבינו שבשם מים. וכך אומר האב: "רואה את, בתי, עומדות להן שתי אותיות קטנות בסידור, כאילו לעצמן עומדות, באות הן ומתחברות זו אל זו והרי הן אב, שמא אותיות אלו בלבד, אלא כל האותיות כולן כשהן מתחברות עושות תיבות, והתיבות עושות תפילות, והתפילות עולות לפני אבינו שבשמים והוא מאזין ומקשיב לקול תפילותינו" (קע"ב).

החורבן וההרס המתוארים בסיפור 'עם כניסת היום' נובעים מחוסר היכולת ליצור צירופי א' ב' בסדר קבוע, לאבגד, לשמור על הרצף, אין קריאה בספרים ואין יצירת תפילה. מפי המספר אנו למדים ש"בזמן שהיו ספרים נקראים היו ספרים נקרעים... ועכשיו שאין ספרים נקראים אין ספרים נקרעים" (קע"ג). הקריאה היחידה המתבצעת בסיפור היא הקריאה באיגרת שאפשר שהיא מנכדו של ר' אלטר-גד, מש"כיל שפרש. את גד ראתה מניקתו בחלום, יומיים לפני היעלמו כשהוא צורח בשפת לעז "אה בה זה דה". זאת אומרת, אין עוד חיבור האותיות א רב בסדר

רות נצר

הבטים ארכיטיפיים ב"עדו ועינים"

"הארוס הוא דמון גדול" (מדברי דיוטימה לסוקרטס)

הארכיטיפ הוא מעין אינסטינקט נפשי, תבנית נפשית פוטנציאלית מולדת של תפיסה תחושה, דמיון, חשיבה, רגש. כל הארועים הנפשיים מעוגנים עמוק בארכיטיפ. ההבט הארכיטיפי מקורו במשנתו של יונג. ארשה לעצמי לדון בספור "עדו ועינים" מנקודת מבט זאת, למרות הערתו האירונית של עגנון על פרויד ויונג: "מאותם שביקשו לקעקע את חיינו" (לפנים מן החומה, עמ' 16). אפשר כי נתכוון בכך לחיפוש של פרויד ויונג אחר פשר הסמלים. אומר על כך עגנון: "זאין המעשה מתחלף בפרושים ואינו משתנה בבאור הטעמים, שאינם אלא סברות, שנוהגים להשיב כדי להתחכם בדיבורים בעולם על המקרים שאין להם פתרון ועל המעשים שאין להם מנחם." (עדו ועינים, עמ' שצה). ובכל זאת הוא כותב בשפת סמלים: "ולא אוכל שאת את הסמלים שפוערים את פיהם לקבל חוקים לבלי חוק. ועולם עתה, בצרת נפשי התחפשתי והלכתי אל הסמלים" (לפנים מן החומה - עמ' 49).

לפי יונג הסמלים, מעוגנים בתת-מודע הקולקטיבי, כלומר בארכיטיפים. מערכת היחסים בין גמולה לבין גמזו וגינת, פורשה ותוארה ע"י פרשנים רבים כדימוי ליחסים בין עם ישראל למורשתו התרבותית העתיקה, ליסוד הפיוטי, ארכאי, אלילי. יחסים אלה המגולמים ע"י יחסי גבר-אשה אינם מגיעים למימוש. והם יחסים בלתי אפשריים.

מעבר להיבט היהודי, ישראלי, ספציפי ומעבר לתקופה שממקד בה עגנון את הספור, אי אפשר שלא לחוש בספור זה רבדים רבים שהם מעבר לכל זמן ומקום, ומצויים בתחום הנסתר, כפי שמעיד עגנון: "עמדת לי ונסתכלתי אחורי עורפו של עולם". (עמ' שצ).

גמולה לפי מבקרים שונים היא חכמת הנסתר, הקבלה, השירה האלילית או השכינה. הקרוב ביותר לרוחו של יונג הוא הסברו של אורי שוהם¹ לפיו גמולה היא נשמת האומה (למרות סירובו לקבל את פרשנותו הסימבולית של יונג).

נראה לי שמעבר ליחסי האומה עם נשמתה, מסופר כאן על יחסי האדם עם נשמתו. גמולה היא הנשמה. או במונח היונגיאני: האנימה.

"האנימה היא דמות פנימית, פרסוניפיקציה נשית של הלא-מודע. היא פרסוניפיקציה של כל הנטיות הנשיות בנפש האדם, כמו רגשות מעורפלים, מצב-רוח, תחושות נבואיות, פתיחות לאירציונלי, תחושה לטבע - ובעיקר כל יחסו אל הלא-מודע"².

האנימה מוליכה את האדם דרך הלא-מודע אל מעמקי עצמיותו. וכזו היא גמולה, שמסופר עליה "שברא לו גינת נערה והיא מדברת עמו בלשון משלה" (עמ' שמח) - זו דמות פנימית נפשית. וכפי שאומר שוהם, ככל הדמויות בספור היא 'פלג' מדמותו של המספר, היא "חלומה הסתום של גמזו" וה"אימאג' הטבוע בעמקי נשמתו".

על כך אומר גמזו: "אשתי ממקום אחר היא" (עמ' שסא): מארץ רחוקה ומעידן אחר. זה מחוז הנפש בו המצינות, ההרים, הצפורים, מעמקי המערות וגרמי השמים יחדיו, והיא מעלה עמו "שירה מן התהום" (עמ' שסג); מן התהום של האירציונאלי סהרורי של ישותה, שהיא תהומות נפש, ועולה משם

5. ... כל שכן בימים הראשונים כשהייתי לומד בכנופיא עם נכדו עם גד. (קע"ג).
6. או אפשר של נכדו היא, של גד חברי... (קע"ד).
7. ... גד חברי שהיה משכים ומעריב בכית המד-רש. (קע"ד).
8. אומרים שני לילות קודם שנתעלם ראתה אותו מיניקתו בחלום כשנוצת עוף משונה מבצבצת מראשו וצווחת אה כה צה צה. (קע"ד).
9. הקיש באצבע על בתי עיני ואמר, מסתכל אתה בבגדינו הקרועים... (קע"ה).
10. יצאתי בפחי נפשי ובידים ריקות בלא בגד ובלא כלום... (קע"ה).
11. הצצתי על ילדתי הקטנה שעמדה וריחתה מחמת צינה, שמשוללת בגדים, היתה ילדתי הקטנה (קע"ו).

ד. סיכום

הקשר שבין תוכן וצורה, לשון הסיפור, הסיפור עם כניסת היום הוא הדוק עד כדי כך שהשדר הוא המסר. לדברים שנאמרו לעיל חשיבות והשלכות מעבר לטקסט העגנוני המסויים. חשיבותם מרובה לגבי תחום חקירת הקשר שבין הלשון והטקסט (text linguistics) ולגבי בעיית תרגומו של טקסט ספרותי. שהרי ברור שטקסט כ"עם כניסת היום" יהווה קושי מיוחד בתרגום של שתי המערכות הלשוניות מערכת ה'חבר' וה'א' בגד' המצויות בו, והחיוניות להעברת תוכן הסיפור.

[ירושלים] (אפק-טובין 1983). ומעניינת ביותר השלכת הדברים לגבי הויקה שבין השפה והחשיבה ועד כמה כרוכות הן שתיים אלו זו בזו.

הערות:

1. ברוך קורצווייל (1975): מסות על סיפורי ש"י עגנון, (ירושלים ות"א: שוקן).
2. תיאור דומה לזה של סיעת זקנים מצוי בסיפורו של ש"י עגנון "טלית אחרת", סמוך ונראה.
3. עיין עדנה אפק (1979) מערכות מלים, עיונים בסגנונו של ש"י עגנון, (ת"א: דקל) עמ' 96-99.

הקבוע הבונה את התיבה "אב". זאת ועוד, שמו של הפרוש גד הוא דילוג על שתי האותיות הראשונות של האלף בית א ר"ב. אין עוד סדר, אין עוד אבגד. מה פלא אם כן, שאין המספר מוצא בגד לבתו בשל בגד הבוגדים של גד שבגד?

הנפש העירומה תמצא לה ביגוד וכסות חדשה רק כאשר שוב ייווצר החיבור על פי הסדר הקבוע, ללא דילוגים. ואכן כאשר נוצר חיבור אותיות האלף בית מחדש, מתכסה הנפש העירומה.

הנותן עיניים לראות ואזניים לשמוע הטה את עיני ואת אזני לבית המדרש הישן. בית המדרש הישן היה מלא יהודים ושערי ההיכל פתוחים היו, וההיכל היה מלא ספרי תורה ישנים, ומתוך ספרי התורה הבהיק ספר חדש עוטה מעיל אדום עם נקודות כסף. זה הספר שכתבתי אני לעילוי נשמת ימים שעברו... ומאליה ומעצמה נתעטפה עלי נפשי ועמדותי והתפללתי כעטופי טליתות ובעלי קיטלים (קע"ז).

מכאן ש"האבגוד" בסיפור - הופעתן של ארבע אותיות הא"ב הראשונות בשלמותן, כסדרן, בקיטעון או בחלקיותן, מקביל לתוכן הסיפור: עולם העבר השלם כפי שגשם בזכרון המספר ועולם העבר החרב שבו נתקל האני המספר במציאות.

טבלה II. מערכת האלף בית: ארבע האותיות א' ב' ג' ד'.

1. לך בתי בת נפשי יביאו סידור קטן מלא אותיות, שכל מעשה אלף בית ונקודותיו כתובים בו. (קע"ב).
2. ... אלף ובית שבאים כאחד ויש שם קמץ תחת האלף כיצד הם נקראים? השיבה בתי ואמרה, אב, (קע"ב).
3. ... עומדות להן שתי אותיות קטנות בסי" דור, כאילו לעצמן עומדות, באות הן ומתחברות זו אל זו והיי הן אב. (קע"ב).
4. אמרתי אלך אצל בניו ובנותיו ואבקש מהם בגד. (קע"ג).